

NAUJA KNYGA LIETUVOS ŠAULIŲ SAJUNGOS ŠIMTMEČIUI ISTORIOGRAFIJOS KONTEKSTE

NEFAS, Mindaugas. *Dvasios aristokratai: Lietuvos šaulių sąjungos siekiai ir realybė 1919–1940 m.* Vilnius: Versus, 2019. – 495 p. ISBN 978-9955-829-22-5

Vytautas Jokubauskas
Klaipėdos universitetas

Simboliška 2019 metais buvo sulaukti istoriko Mindaugo Nefo knygos „Dvasios aristokratai: Lietuvos šaulių sąjungos siekiai ir realybė 1919–1940 m.“, nes šiais metais švenčiamas Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) įkūrimo 100-metis. Organizacija susikūrė 1919 m. siaučiant kovoms dėl Lietuvos nepriklausomybės kaip piliečių iniciatyva, ilgai įtikinėjant valdžios atstovus tokios sukarintos struktūros reikalingumu ir naudingumu. Taigi M. Nefo knyga – dovana šauliams ir visai istorija besidominčiai visuomenei.

Viena vertus, reikia pažymėti, kad knyga patenka į „šimtmečio knygų“ bendrą srautą (nors nedaug jų buvo išleista), tačiau, antra vertus, ji kitokia. Tai nėra užsakomoji knyga, tokia kaip veikalai, užsakyti saugumo, autobusų parko, vandentiekio ar kitų institucijų bei profesijų atstovų veikalai per pastarąjį šimtmetį nušviesti. Šį tyrimą autorius vykdė beveik dešimtmetį. Vilniaus pedagoginiame universitete (vėliau Lietuvos edukologijos universitetas, o po reformų – jau tik Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija) įgijo bakalauro laipsnį, vėliau magistro¹. Jau šių studijų metu domėjosi ir analizavo Lietuvos šaulių sąjungos istorijos problemas. 2017 m. jungtinėje Klaipėdos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto doktorantūroje apgynė humanitarinių mokslų daktaro disertaciją „Lietuvos šaulių sąjungos ideologijos raiška Lietuvos visuomenėje 1919–1940 m.“ (vadovas prof. dr. Jonas Vaičenonis). Knygoje dar jaučiamas jos disertacinis pobūdis su tam tikrais elementais, būdingais labiau disertacijų, o ne monografijų žanrui, pvz., p. 22–23 yra įvardytas tikslas ir sunumeruoti išrikiuoti aštuoni uždaviniai ir t. t. Taigi skaitytojui į rankas pateko monografija, parengta po ilgų ir kruopščių tyrimų.

M. Nefas savo biogramoje (ant recenzuojamos knygos antrojo viršelio) deklaruoja nuo 2003 m. priklausęs Lietuvos šaulių sąjungai. Galima įžvelgti, kad tai LŠS tikslin-

¹ NEFAS, Mindaugas. *Lietuvos šaulių sąjungos veikla Klaipėdos krašte 1923–1939 m.* Magistro baigiamasis darbas. Lietuvos edukologijos universitetas. Vilnius, 2012.

gos politikos rezultatas. Dar 1997 m. buvo akcentuota², kad vienas iš pagrindinių LŠS uždavinių yra moksleivių ir jaunimo patriotinis auklėjimas, kovinės parengties pagrindų mokymas, rengimas atlikti pagrindinę pilietinę pareigą – ginti Tėvynę. LŠS vadovybė įžvelgė, kad „norint šaulių gretose išlaikyti ir pritraukti jaunuolius, būtina su jais vykdyti sportinę, kultūrinę ir kovinės parengties veiklą, o ne dalyvauti politiniuose disputuose ar stoviniuoti su vėliavom per šventes ir iškilmes“³. Buvęs LŠS vadas plk. Jonas Gečas prisiminė:

„Kai baigiau darbą Kopenhagoje ir grįžau į Lietuvą, man pasiūlė vadovauti Šaulių sąjungai [1999–2000 m.]. Kai kas manė, kad nesutiksiu, tačiau aš sutikau. Šauliai tuo metu daug kam asocijavosi su Bugailiškiu Prūdu iš vienos televizijos laidos. Nuo ko pradėti? Pinigų nėra, transporto nėra, 5 etatiniai darbuotojai. Nusprendžiau, kad pirmiausia reikia išvalyti, sutvarkyti sąjungos štabo patalpas. Juk čia kažkada dirbo Vladas Putvinskis, tai nejaugi jo dvasia neatgims? Žemaitijoje susirinkome pas Telšių rinktinės vadą Joną Žvirblį ir aš tada prie laužo rinktinių vadams pasakiau: „Šaulių sąjunga – jaunimo organizacija.“ Vadai vieningai nusikvatojo, o aš kalbėjau rimtai. Per dvejus metus sąjunga ir virto jaunimo organizacija. Šiandien daugelyje mokyklų tapti jaunuoju šauliuku jau yra prestižo reikalas. Tapti instruktoriumi, prisisegti ženklą. Manau, kad ir savanorių ateitis – tapti vienminčių bendrija, kurioje jauni žmonės turėtų galimybę realizuoti save. Į savanorius turi eiti tie, kuriems karinė tarnyba, uniforma yra vyriškumo simbolis, dvasinis poreikis. Nei pinigais, nei tarptautinėmis misijomis žmonių nepritrauksime, jie patys turi norėti ir pajėgose jaustis savi, tarp bendraminčių. Patriotizmas, Tėvynės meilė yra darbas, pareigos suvokimas, o ne retorika.“⁴

244

Taigi siekis į LŠS pritraukti kuo daugiau jaunimo buvo grindžiamas ir prielaida, kad taip pavyks išugdyti Lietuvos patriotų kartą, o po dešimties ar dvidešimties metų Šaulių sąjungoje, kai užaugs ir mokslus baigs jaunieji šauliai, bus galima kalbėti apie inteligentijos dalyvavimą⁵. 2002 m. jaunieji šauliai jau sudarė 66 proc., rikiuotės šauliai – 8 proc., o ne rikiuotės – 26 proc. visų LŠS narių⁶. Šios monografijos autorius, matyt, yra vienas iš tų „jaunųjų šauliukų“, papildžiusių šauliškos inteligentijos gretas, savo akademinę veiklą prisidedantis prie šauliškumo idėjų sklaidos.

Žinoma, skeptikai gali paklausti, jei šaulys rašė knygą apie šaulius, ar ji nėra tendencinga? Kadangi teko susipažinti bei recenzuoti monografiją, rašyti atsiliepiamą apie disertaciją, drįsčiau teigti, kad monografijoje laikomasi kritinio požiūrio į šaulius, ir tai nėra knyga apie tai, kokie „puikūs“ buvo šauliai. Knygoje nagrinėjami įvairūs pro-

² Plačiau žr.: JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAIČENONIS, Jonas; VAREIKIS, Vygantas; VITKUS, Hektoras. *Valia priešintis. Paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*: kolektyvinė monografija. Klaipėda, 2015, p. 163–164.

³ IGNATAVIČIUS, Stasys. Jaunieji šauliai. *Trimitas*, 1997, nr. 4, p. 20, 22.

⁴ Buvo taip. *Savanoris*, 2006, nr. 1, p. 3.

⁵ M. L. Ruoškimės daugiau dėmesio skirti jaunimui. *Trimitas*, 1999, nr. 1, p. 5.

⁶ Lietuvos šaulių sąjunga. *Krašto apsauga*, 2002, nr. 19, p. 11.

bleminiai klausimai. Vienas iš jų – alkoholio vartojimas. Štai p. 229 autorius rašo: „1922 m. birželio 23 d. ant Napoleono kalno, netoli Kauno, vyko miesto šaulių būrių organizuota Šaulio dienos ir Joninių šventė. Jos metu kilo konfliktas tarp šaulių ir Šančių įgulos kareivių (įvairių dalinių). Tikroji priežastis nėra aiški, bet tikriausiai prie to prisidėjo skeptiškas karių požiūris į šaulius ir tai, jog nors šventėje draustas alkoholis, minioje buvo nemažai girtų – ir šaulių, ir karių. Konflikte panaudoti ne tik kumščiai, bet ir ginklai.“ Tai tik mažas pavyzdys apie amžiną alkoholio problemą iš tarpukario šaulių gyvenimo, įdomiai atskleisto naujoje M. Nefo knygoje. Žinoma, autoriaus kritiškumas, vertinant ir interpretuojant tarpukario procesus, daliai dabartinių šaulių gali būti nepriimtinas ir iššaukiantis kritiką knygos bei autoriaus atžvilgiu. Bet tai, manytume, yra geros knygos požymis, nes labai dažnai naujos knygos kaip plytos gula į lentynas ir nesulaukia jokio viešo dėmesio: nei kritikos, nei pagyrų, nei komentarų. Regis, šiai knygai toks likimas negresia.

Knygoje remiamasi gausia šaltinių baze ir plačia istoriografija, su ja polemizuojama. Tai reikšmingas plusas. Štai p. 139–145 autorius analizuoja ir vertina šaulių kiekybinius parametrus tarpukariu ir šiame kontekste kyla vertinimo dilema – daug ar mažai yra apie 154 tūkst. žmonių, 1919–1940 m. priklausiusių LŠS, kai Lietuvoje buvo apie 2–3 mln. gyventojų? Atsakant į jį, matyt, galima pasvarstyti, daug ar mažai yra 100 tūkst. žmonių, įsitraukusių į antisovietinę kovą 1944–1953 m.⁷, kai po Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje gyveno apie 2,5 mln. gyventojų, t. y. apie 4 proc. gyventojų ją aktyviai rėmė ir priešinosi sovietiniam režimui. Taigi tarpukariu Šaulių sąjungai priklausė didesnis visuomenės procentas, o kiek dar ją rėmė ir prijautė jų idėjoms, nustatyti neįmanoma. Taip pat neįmanoma nustatyti, kokia dalis visuomenės buvo priešiška šiai organizacijai, o tokių tikrai būta. 1930 m. „Trimitas“ buvo rašoma, kad būta mokytojų, kurie „priešinasi net šauliškai idėjai ir drįsta pasisakyti, kad šauliškumas – žmogžudžių ruošas“⁸. Be to, daug įtampų buvo tarp šaulių ir jaunaliuvių bei tautininkų⁹. Taigi lieka atviras klausimas, ar XX a. pirmojoje pusėje 4–6 proc. visuomenės, savo noru įsitraukusios į sukarintą struktūrą, yra „žymi“ dalis ar ne?

Šioje recenzijoje norėtusi plačiau apžvelgti, į kokį istoriografinį kontekstą patenka naujoji knyga, nesiimant aptarinėti kiekvieno jos skyriaus ir poskyrio, o tik konstatuo-

⁷ Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras skelbia, kad „Dešimt metų [1944–1953 m. – aut. past.] vykęs pasipriešinimas, dar vadinamas Lietuvos karu, rezistencija, partizaniniu karu, yra išskirtinis Lietuvos istorijoje pagal įvairius aspektus: trukmę (beveik 10 metų), visuotinumą (per visą laikotarpį aktyvių ginkluoto pasipriešinimo dalyvių buvo ne mažiau kaip 50 tūkst. žmonių, o visame pasipriešinimo judėjime kaip pagrindžio organizacijų nariai, rėmėjai dalyvavo apie 100 tūkst. Lietuvos gyventojų) ir lietuvių partizanams nepalankų jėgų santykį. Šiame kare žuvo per 20 tūkst. partizanų“; Antisovietinis pasipriešinimas 1944–1953 m., žiūrėta 2019-09-12, prieitis per internetą: <<http://genocid.lt/centras/lt/1486/a/>>.

⁸ KLUPŠIENĖ, [E.]. Šaulė – motina. *Trimitas*, 1930-03-13, nr. 11, p. 211.

⁹ VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje 1935–1940 m. In *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai. Konferencijos pranešimų medžiaga*. Red. Jonas VAIČENONIS, Stasys DOVYDAITIS. Kaunas, 2002, p. 119.

jant, kad knygą sudaro šeši skyriai, sutalpinti 495 puslapiuose. Joje recenzijos autoriui pavyko suskaičiuoti bene 80 nuotraukų, kurių dalis dubliuojasi, nes yra padidintos iškarpos. Be to, monografijoje yra 16 lentelių, 8 schemas, 4 diagramos ir 2 grafikai. Tiesa, liko neaišku, kodėl p. 165 šaulių aktyvumo karinėje veikloje vaizdavimas vadinamas grafiku, o p. 317 sportinės veiklos kitimo tendencijos – diagrama, kai naudojamas toks pat duomenų vizualinio pateikimo būdas. Bet tai tik įdomioji statistika, kuri galimai paskatins vaizdų ir matematikos mylėtojus susirasti recenzuojamą knygą.

Istoriografijoje LŠS yra sulaukusi plataus dėmesio, o pirmoji išsami proginė LŠS (skirta Sąjungos 20-mečiui) istorija buvo pateikta dar 1939 m. Jono Matuso, kuris aptarė LŠS susikūrimo aplinkybes, ideologiją, struktūrą ir kultūrinę veiklą. Dėl suprantamų priežasčių karinės veiklos aspektams dėmesio buvo skiriama mažiau, išskyrus Nepriklausomybės kovas¹⁰. Minėtas veikalas 1992 m. buvo išleistas pakartotinai, o sudarytojas Algimantas Liekis knygą papildė savo ir kelių kitų autorių tekstais apie LŠS likvidavimą 1940 m. ir atkūrimą 1998–1991 m.¹¹ LŠS istorija dėmesio sulaukė ir išėivijoje, tačiau leidiniai iš esmės buvo rengiami remiantis prisiminimais¹².

Trumpai apie šaulių-partizanų veikimą Nepriklausomybės karo metu išėivijoje išleistose knygose užsiminė Kazys Ališauskas¹³ ir Antanas Ruška¹⁴, šaulių veikla Nepriklausomybės karo metu buvo paliesta ir Vytauto Lesčiaus knygoje¹⁵. Išėivijoje knygą apie tarpukario Lietuvos ginkluotąsias pajėgas išleido ir Vytenis Statkus, joje trumpai aptarė ir LŠS istoriją¹⁶. Tačiau pats autorius knygos pratarmėje rašė: „Pateikiamos informacijos šaltiniai yra dvejopi: nepriklausomybės metu Lietuvoje išleisti leidiniai ir jau tremtyje bei emigracijoje veteranų viešai paskelbti ar ir neskelbti prisiminimai. Knygoje neišvengiamai yra informacijos spragų ir gali būti klaidų dėl labai negausios prieinamos dar Lietuvoje leistos medžiagos. Saugant karines paslaptis ir toje medžiagoje ne visa informacija buvo skelbiama. Atsiminimai yra nepatikimas informacijos šaltinis, ypač praslinkus ilgokam laikui. Atmintį nuspalvina ir asmens požiūris ar išgyvenimai.“¹⁷ Todėl ši knyga dėl šaltinių stokos turi trūkumų ir atitinka moto „darom, ką galim“.

Po 1990 m. karo istorijos, o kartu ir šaulių istorijos tyrimai Lietuvoje suaktyvėjo. Žinoma, daug tekstų paskelbta mokslo populiarinimo ar profesiniuose leidiniuose, plačiai šaulių istorijos temomis rašyta „Trimite“, kurį leidžia LŠS. Minėtame žurnale pateikta

¹⁰ MATUSAS, Jonas. *Šaulių Sąjungos istorija*. Kaunas, 1939.

¹¹ LIEKIS, Algimantas. *Lietuvos šaulių sąjungos istorija*. Vilnius, 1992.

¹² *Nepriklausomai Lietuvai*. Red. Petras PETRUŠAITIS. Čikaga, 1965; *Jūrų šaulių kuopos „Klaipėda“ 25-rių metų sukaktis: 1964–1989*. Cicero, IL, 1989.

¹³ ALIŠAUSKAS, Kazys. *Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1918–1920*. T. 1. Čikaga, 1972, p. 422–425.

¹⁴ RUŠKA, Antanas. *Kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės*. T. 3. Cleveland, 1982, p. 397–402.

¹⁵ LESČIUS, Vytautas. *Lietuvos kariuomenė nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius, 2004, p. 221, 230–232, 398, 404.

¹⁶ STATKUS, Vytenis. *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 761–778.

¹⁷ *Ibid.*, p. 5.

XVIII Biržų šaulių rinktinės istorija¹⁸. Tomas Čeponkus aptarė VII Šiaulių rinktinės¹⁹, Karolis Pugačiauskas – XIX Alytaus rinktinės istoriją²⁰. Puikus Vytauto Česnulio tyrimas *Varėnos krašto šauliai 1919–1940*²¹, kuriame pristatoma V, XIX ir XXIII rinktinių istorija, šaulių partizaninė kova Nepriklausomybės kovų metais ir kultūrinė bei karinė veikla taikos metu. Odeta Liudvikauskaitė analizavo šaulių veiklą ugniagesybos srityje²². Šaulių kūrimosi aplinkybes Panevėžio apylinkėse pristatė Elena Markuckytė ir Donatas Pilkauskas²³. „Trimitė“ pristatoma LŠS aviacijos istorija²⁴, kiti autoriai aptarė įvairius Sąjungos veiklos istorijos aspektus – nuo Nepriklausomybės kovų iki kultūrinės veiklos²⁵, pristatė pagrindinių šaulių ideologų biografijas²⁶. Pastaraisiais metais, suaktyvėjus šaulių veiklai ir gausėjant organizacijos narių gretoms, publikacijų apie

¹⁸ MICHALAUSKAS, Valdemaras. Biržų šauliai prieš šešis dešimtmečius. *Trimitas*, 2002, nr. 2, p. 20–21; STRAUPAS, Vytautas. Paskutinis XVIII Biržų šaulių rinktinės vadas. *Trimitas*, 2003, nr. 8, p. 40–41; MICHALAUSKAS, Valdemaras. Prisimenant užsienio šalių karo misijas Lietuvoje 1919–1920 m. *Trimitas*, 2004, nr. 4, p. 37–39; MICHALAUSKAS, Valdemaras. Iš Mažeikių karo komendantūros istorijos (1918–1920 m.). *Trimitas*, 2004, nr. 7, p. 38–39; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Iš XVIII Biržų rinktinės istorijos – metai, žmonės, darbai. *Trimitas*, 2008, nr. 1, p. 35–37; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Iš XVIII Biržų rinktinės istorijos – metai, žmonės, darbai. *Trimitas*, 2008, nr. 2, p. 34–36; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Iš XVIII Biržų rinktinės istorijos – metai, žmonės, darbai. *Trimitas*, 2008, nr. 3, p. 34–36; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Iš XVIII Biržų rinktinės istorijos – metai, žmonės, darbai. *Trimitas*, 2008, nr. 5, p. 34–37; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Biržų šaulių rinktinės moterys. *Trimitas*, 2008, nr. 6, p. 38–39; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Lietuvos šaulių sąjungos Biržų XVIII rinktinės istorija. *Trimitas*, 2009, nr. 2, p. 29–32; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Lietuvos šaulių sąjungos Biržų XVIII rinktinės istorija. *Trimitas*, 2009, nr. 3, p. 31–35; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Iš XVIII Biržų rinktinės istorijos – žmonės, darbai, įvykiai. *Trimitas*, 2009, nr. 4, p. 29–32; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Iš XVIII Biržų rinktinės istorijos – žmonės, darbai, įvykiai. *Trimitas*, 2009, nr. 5, p. 36–39; MICHALAUSKAS, Valdemaras; JURGAITIS, Vaidotas. Iš XVIII Biržų rinktinės istorijos – žmonės, darbai, įvykiai. *Trimitas*, 2009, nr. 7, p. 32–34.

¹⁹ ČEPONKUS, Tomas. Šiaulių 7-oji šaulių rinktinė 1929–1939 metais. *Trimitas*, 2004, nr. 12, p. 20–23.

²⁰ PUGAČIAUSKAS, Karolis. Alytaus XIX Šaulių rinktinė 1919–1926 metais [kt. pavadinimas – Alytaus XIX Šaulių rinktinė]. *Trimitas*, 2008, nr. 7, p. 44–45; 2008, nr. 8, p. 44–46; 2008, nr. 9, p. 44–47; 2008, nr. 10, p. 43–44; 2008, nr. 11, p. 34–37.

²¹ ČESNULIS, Vytautas. *Varėnos krašto šauliai 1919–1940*. Vilnius, 2008.

²² LIUDVIKAUSKAITĖ, Odeta. Šaulių įsiliejimas į ugniagesybos darbą tarpukario Lietuvoje. *Trimitas*, 2007, nr. 7, p. 36–37.

²³ MARKUCKYTĖ, Elena; PILKAUSKAS, Donatas. Kaip Panevėžio krašte šauliai kūrėsi. *Trimitas*, 2009, nr. 8, p. 36–37.

²⁴ Šaulių sąjungos aviacija Lietuvoje. *Trimitas*, 2002, nr. 7, p. 22–24; Šaulių sąjungos aviacija. *Trimitas*, 2007, nr. 2, p. 16–17.

²⁵ VENCKEVIČIŪTĖ, Rymantė. Lietuvos šaulių sąjungos centriniam chorui būtų sukakę 75-eri. *Trimitas*, 1998, nr. 9, p. 18–19; JEGELEVIČIUS, Sigitas. Pietų Lietuvos šauliai – kovose už laisvę. *Trimitas*, 1999, nr. 8, p. 8–9; GLOBYS, Giedrius. „Trimitas“ tada ir dabar. *Trimitas*, 2000, nr. 4, p. 32–33; 2000, nr. 5, p. 30–31; MICHALAUSKAS, Valdemaras. Šaulių rinktinėms buvo įteisintos vėliavos (1939 metais). *Trimitas*, 2001, nr. 1, p. 34; IGNATAVIČIUS, Stasys. Šaulių sąjungos teatru – 80. *Trimitas*, 2002, nr. 10, p. 44–45; IGNATAVIČIUS, Stasys. Šaulių vaidmuo Klaipėdos krašto lietuvių sukilime. *Trimitas*, 2003, nr. 1, p. 19–21; NARVYDAS, R. „Trimito“ istorijos bruožai. *Trimitas*, 2005, nr. 7, p. 43–45; GARNIENĖ, Aušra. Sportuoti ir atlikti savo pareigą. *Trimitas*, 2006, nr. 8, p. 16–21.

²⁶ LIEKIS, Algimantas. Didžiųjų vertybių šviesos atspindys. *Trimitas*, 2002, nr. 9, p. 42–43; ŠETKUS, Benediktas. Matas Šalčius: dirbti Tėvynės laisvei ir gerovei. *Trimitas*, 2002, nr. 9, p. 44–45; GARNIENĖ, Aušra. Mato Šalčiaus vaidmuo Lietuvos šaulių sąjungoje. *Trimitas*, 2005, nr. 10, p. 38–40; IGNATAVIČIUS, Stasys. Vincui Krėvei-Mickevičiui – 120. *Trimitas*, 2002, nr. 10, p. 38–40.

šaulių istoriją „Trimitė“ labai pagausėjo, o M. Nefas – vienas iš aktyviausiai rašančių autorių²⁷. Sąjungos istorijos klausimams aptarti buvo skirtos kelios konferencijos, kurių medžiaga publikuota: 1999 m. birželio 18 d. Šiauliuose – „Lietuvos šaulių sąjungai 80“²⁸, 2002 m. kovo 7 d. Kaune – „Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai“, ją aptaria Sigitas Jegelevičius²⁹, taip pat publikuota pranešimų medžiaga „Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai“³⁰. 2009 m. gegužės 7 d. Kaune vyko konferencija, skirta organizacijos 90-mečiui, „Lietuvos šaulių sąjunga: praeitis, dabartis ir ateitis“³¹. Organizacijos 100-mečiui Kaune 2019 m. lapkričio 21–22 d. organizuota konferencija „Paramilitarizmas ir Lietuvos šaulių sąjunga: istoriniai iššūkiai ir veiklos idėjos“, kurioje skaitytų pranešimų pagrindu parengtus straipsnius planuojama publikuoti žurnale „Istorija: mokslo darbai“.

Svarų indėlį į šios organizacijos istorijos tyrimus įnešė istorikas Vyngantas Vareikis, kuris 1999 m. apgynė daktaro disertaciją „Lietuvos šaulių sąjungos politinė ir karinė veikla (1919–1923)“ bei publikavo nemažą straipsnių³². LŠS veiklą Nepriklausomybės

²⁷ Pvz.: IGNATAVIČIUS, Stasys. Šaulė Sofija Pūtvytė-Mantautienė: darbo daug ir Tėvynė laukia. *Trimitas*, 2015, nr. 5 (1302), p. 31–32; NEFAS, Mindaugas. Šaulio diena: kada, kodėl ir kaip? *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1299), p. 28–29; IGNATAVIČIUS, Stasys. Pirmoji sovietinės okupacijos auka – šaulys A. Barauskas. *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1299), p. 30; IGNATAVIČIUS, Stasys. Tauragės Šaulių namų paslaptys. *Trimitas*, 2016, nr. 2 (1305), p. 24; NEFAS, Mindaugas. Šaulių pastangos susigrąžinti Vilnių: „Mes be Vilniaus nenurimsim!“. *Trimitas*, 2016, nr. 2 (1305), p. 26–29; NEFAS, Mindaugas. Nuo Čiudiškių iki Guajaramerio: frontas, motociklas ir rašiklis. *Trimitas*, 2016, nr. 3 (1306), p. 22–25; ČERNIAUSKAS, Norbertas. Šauliai gali būti tik riteriai. *Trimitas*, 2016, nr. 4 (1307), p. 26–27; BIETKYTĖ, Sigita. Ką šauliai skaitė. *Trimitas*, 2017, nr. 5 (1314), p. 24–26; NEFAS, Mindaugas. Garbės šaulio vardas – tarpukario LŠS pavyzdžiai. *Trimitas*, 2017, nr. 3 (1312), p. 26–27; LUKMINAITĖ, Solveiga. Šaulė Mikalina Glemžaitė tautinio kostiumo populiarioja Lietuvoje. *Trimitas*, 2017, nr. 6 (1315), p. 26–29; IGNATAVIČIUS, Stasys. Istorinis žvilgsnis į šauliškumą. *Trimitas*, 2018, nr. 1 (1316), p. 30–31; ILJINA-VALOTKĖ, Irma. Lietuviškos PSYOPS: propaganda prieš šimtmetį [III dalys]. *Trimitas*, 2018, nr. 4 (1319), p. 26–29; 2018, nr. 5 (1320), p. 31–33; 2018, nr. 6 (1321), p. 32–34; IGNATAVIČIUS, Stasys. Matas Šalčius ar Vladas Putvinskis? *Trimitas*, 2018, nr. 2 (1317), p. 26; ŽUKAUSKAS, Alvydas. Moterys su krepšinio kamuoliu Pirmojoje Lietuvos Respublikoje. *Trimitas*, 2018, nr. 3 (1318), p. 26–29; NEFAS, Mindaugas. LŠS – 100 metų: nuo Vytauto kalno po visą Lietuvą. Kaip atsirado šaulių pavadinimas? *Trimitas*, 2019, nr. 2 (1323), p. 13–16.

²⁸ *Lietuvos šaulių sąjungai 80: mokslinės konferencijos, vykusios 1999 m. birželio 18 d. Šiauliuose „Aušros“ muziejuje, medžiaga*. Sud. Eugenija RAGUCKIENĖ. Šiauliai, 1999.

²⁹ JEJELEVIČIUS, Sigitas. Mėginimai rašyti Lietuvos šaulių sąjungos istoriją. *Lietuvos istorijos studijos*, 2002, nr. 10, p. 99–101.

³⁰ *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai*. Red. Jonas VAIČENONIS, Stasys DOVYDAITIS. Kaunas, 2002.

³¹ *Lietuvos šaulių sąjunga: praeitis, dabartis, ateitis. Leidinys skirtas Lietuvos šaulių sąjungos gyvavimo 90-mečiui*. Sud. Rasa VARSACKYTĖ. Kaunas, 2009.

³² VAREIKIS, Vyngantas. Šaulių sąjunga 1939–1940 metais ir jos likvidacija. *Trimitas*, 1992, nr. 9, p. 3; nr. 10, p. 3; VAREIKIS, Vyngantas. Lietuvos šaulių sąjunga Lietuvos ir Lenkijos konflikto metu (1920–1923 m.). In *Šauliškumas, tautiškumas ir Lietuvos nepriklausomybė*. Sud. Algimantas LIEKIS. Vilnius, 1993, p. 51–69; VAREIKIS, Vyngantas. Šaulių sąjunga, lenkai, žydai: LŠS ideologijos ir propagandos bruožai. In *Lietuvos šaulių sąjungos istorijos fragmentai...*, p. 126–145; VAREIKIS, Vyngantas. Pasienio incidentai (Lietuvos šaulių partizaninė veikla). *Darbai ir dienos*, 2004, t. 40: *Gruptynės dėl Vilniaus krašto 1919–1923 metais. Lietuvių ir lenkų istorikų svarstymai*, p. 109–128; VAREIKIS, Vyngantas. Dėl „lango į platųjį pasaulį“: Lietuvos šaulių sąjunga 1923 metų Klaipėdos sukilimo metu. In *Lietuvos šaulių sąjunga: praeitis, dabartis, ateitis...*, p. 57–76; VAREIKIS, Vyngantas. Išėjimas iš K. Donelaičio gatvės: Lietuvos šaulių sąjungos karinė veikla 1919 m. *Kauno istorijos metraštis*, 2013, t. 13, p. 147–161.

karo metu nagrinėjo ir Aušra Jurevičiūtė bei Audronė Veilentienė³³. Istorikas J. Vaičėnonis aptarė šaulių panaudojimo valstybės gynyboje planus ir galimybes³⁴. S. Jegelvičius yra išanalizavęs Nemunaičio ir jo apylinkių šaulių, priklausiusių XIX Alytaus rinktinei, veiklą, sudėtį ir ginkluotę³⁵. LŠS veikla tarpukariu ir nuo 1989 m. pristatoma kolektyviniame darbe³⁶. Jonas Aničas yra aptaręs partizanų veiksmus šiaurės rytų Lietuvoje 1919 m.³⁷ Atskirai analizuota šaulių ideologo – Vlado Putvinskio – asmenybė³⁸. Audrius Skaistys straipsnyje yra apžvelgęs šaulio priesaikos tarpukariu veiksmingumo užtikrinimo teises prielaidas³⁹. Šaulių istorijos veiklos aspektus Klaipėdos krašte tarpukariu yra nagrinėjusi istorikė Silva Pocytė⁴⁰. Atskiro dėmesio sulaukė XX Klaipėdos rinktinė, jos istorijai skirtas leidinys buvo išleistas 2016 m.⁴¹ Paramilitarizmo tyrimus tarptautiniame kontekste plėtoja ir Tomas Balkelis⁴². Pastaraisiais metais Lietuvos istoriografijoje plačiau nagrinėjamos šaulių įsitraukimo į antisovietinę rezistenciją ir prisidėjimo prie Holokausto vykdymo problemos⁴³, kurios dėl chronologinio bendrumo labai susipynusios ir yra sulaukusios kontroversiškų vertinimų. Ži-

³³ JUREVIČIŪTĖ, Aušra; VEILENTIENĖ, Audronė. Šauliai Nepriklausomybės kovose. *Lietuvos istorijos studijos*, 1998, nr. 6, p. 62–71; JUREVIČIŪTĖ, Aušra; VEILENTIENĖ, Audronė. Šauliai Nepriklausomybės kovose. *Trimitas*, 1999, nr. 3, p. 12–13; nr. 4, p. 12–13.

³⁴ VAIČĖNONIS, Jonas. Šaulių sąjungos vaidmuo Lietuvos gynybiniuose planuose 1934–1939 m. *Trimitas*, 2001, nr. 5, p. 30–31.

³⁵ JEGELEVIČIUS, Sigitas. *Nemunaitis ir jo parapija*. II knyga. Vilnius, 2002, p. 720–765.

³⁶ *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*. Sud. Vilius KAVALIAUSKAS, Juozas ŠIRVINSKAS, Sigitas JEGELEVIČIUS. Kaunas, 2005.

³⁷ ANIČAS, Jonas. *Nepriklausomybės kovos Pasvalio krašte 1918–1919 m.* Vilnius, 1997. 122 p.

³⁸ TJJŪNĖLIENĖ, Ona. Vladas Putvinskis – tautos dvasinės kultūros puoselėtojas. In *Šauliškumas, tautiškumas ir Lietuvos nepriklausomybė...*, p. 17–36; MAČIULIS, Dangiras. Vladas Putvinskis: keli štrichai asmenybės portretui. In *Vlodo Putvinskio-Pūtvio laišakai*. Sud. Irena NEKRAŠIENĖ. Šiauliai, 2003, p. 14–21.

³⁹ SKAISTYS, A. Šaulio priesaikos misija ir jos įgyvendinimas. *Socialinių mokslų studijos*, 2011, t. 2, nr. 3, p. 687–708.

⁴⁰ POCYTĖ, Silva. Paklūsęs priesaikai: Klaipėdos krašto šaulio iš Agluonėnų Martyno Pėteraičio byla 1924–1926 m. *Trimitas*, 2016, nr. 1, p. 28–31; POCYTĖ, Silva. Tautiniai incidentai Klaipėdos krašte: Lietuvos šaulių ir karių susidūrimai su vietiniais gyventojais. In *Transfers of Power and the Armed Forces in Poland and Lithuania, 1919–1941 = Valdžios transferai ir ginkluotosios pajėgos: Lenkija ir Lietuva 1919–1941 metais* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, vol. XXXII). Ed. by Vytautas JOKUBAUSKAS, Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2016, p. 118–147.

⁴¹ JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAREIKIS, Vyngantas. *Lietuvos šaulių sąjungos XX Klaipėdos rinktinė 1923–1939 metais*. Klaipėda, 2016.

⁴² BALKELIS, Tomas. Turning Citizens into Soldiers: Baltic Paramilitary Movements after the Great War. In *War in Peace. Paramilitary Violence in Europe after the Great War*. Ed. by Robert GERWARTH, John HORNE. Oxford, 2012, pp. 126–144; BALKELIS, Tomas. From Defence to Revolution: Lithuanian Paramilitary Groups in 1918 and 1919. In *Paramilitarism in the Eastern Baltics, 1918–1940: Cases Studies and Comparisons = Paramilitarizmas Rytų Baltijos regione 1918–1940: atvejo studijos ir lyginimai* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, vol. XXVIII). Ed. by Vytautas JOKUBAUSKAS, Vasilijus SAFRONOVAS, Vyngantas VAREIKIS. Klaipėda, 2014, p. 43–56; BALKELIS, Tomas. *War, Revolution and Nation-Making in Lithuania, 1914–1923*. Oxford, 2018.

⁴³ JEGELEVIČIUS, Sigitas. Birželio sukilimo varomųjų jėgų klausimu. *Lietuvos katalikų mokslų akademijos metraštis*, 2006, t. 29, p. 121–139; ZAGRECKAS, Rimantas. Holokausto dalyvio socialinis portretas. *Genocidas ir rezistencija*, 2012, nr. 1 (31), p. 63–85; NOREIKA, Dainius. Nuo Lietuvos šaulių iki miško brolių: lokalis ginkluotos struktūros raidos tyrimas. *Genocidas ir rezistencija*, 2012, nr. 2 (32), p. 47–73; GIRDŽIŪTĖ, Žilvilė. Šiauliai – 1941 m. birželio sukilėliai: Kretingos apskrities atvejis. *Istorija*, 2014, t. XCIV, nr. 2, p. 5–22; NOREIKA, Dainius. Šiauliai, Birželio sukilimas ir partizaninis karas: Šiaurės rytų Lietuvos atvejis“. *Litua-*

noma, ir recenzuojamos knygos autorius M. Nefas yra paskelbęs ne vieną straipsnį, kuriame analizuojamos tarpukario šaulių istorijos problemos⁴⁴.

2013–2015 m. Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institute buvo vykdomas tiriamasis projektas „Paramilitarinių organizacijų reikšmė valstybės gynybos sistemoje: Lietuvos šaulių sąjungos atvejis“. Jį įgyvendinant, buvo paskelbtos dvi monografijos⁴⁵, septyni moksliniai straipsniai⁴⁶, dvi mokslo apžvalgos⁴⁷, šaltinis⁴⁸, nemažai plačiąjai visuomenei skirtų straipsnių⁴⁹. Šio projekto tyrimo kontekste gali kilti klausimas dėl M. Nefo knygos naujumo. Tačiau ir Klaipėdos universi-

nistica, 2015, t. XVI, nr. 3 (101), p. 221–234; NOREIKA, Dainius. 1941 m. birželio sukilimas: fenomeno pažinimo ir vertinimo problemos. In *Transfers of Power and the Armed Forces...*, p. 148–183.

⁴⁴ NEFAS, Mindaugas. Lietuvos šaulių sąjungos ideologija: vidiniai ir išoriniai jos kūrėjai 1919–1940 m. In *Lietuvos šaulių sąjunga: praeitis, dabartis, ateitis...*, p. 11–24; NEFAS, Mindaugas. Šauliai valstybės tarnyboje ir valstybinėse įmonėse Klaipėdos krašte 1923–1939 m. *Istorija*, 2012, t. 86, p. 3–10; NEFAS, Mindaugas. Šaulių vaidmuo Klaipėdos krašto gynybos sistemoje. *Istorija*, 2012, t. 87, p. 16–24; NEFAS, Mindaugas. Lietuvos šaulių sąjungos ryšiai su išeivija JAV: Antano Žmuidzinavičiaus atvejis. In *Paramilitarism in the Eastern Baltics...*, p. 103–124; NEFAS, Mindaugas. Šauliškasis aspektas Lietuvos parlamentarizmo istorijoje: Steigiamojo Seimo atvejis. *Parlamentarizmo studijos*, 2015, nr. 19, p. 73–93; NEFAS, Mindaugas. Šaulių veiksnys Lietuvos visuomenėje sprendžiant Vilniaus ir Klaipėdos teritorinės priklausomybės problemas. In *Edvardas Kriščiūnas: mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Edvardo Kriščiūno atminimui*. Sud. Algis BITAUTAS. Vilnius, 2015, p. 149–170.

⁴⁵ JOKUBAUSKAS, Vytautas. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014; JOKUBAUSKAS, V.; VAIČENONIS, J.; VAREIKIS, V.; VITKUS, H. Op. cit.

⁴⁶ JOKUBAUSKAS, Vytautas. Kultūrinės veiklos centrai tarpukario Lietuvoje: *šaulių namai – tautos namai*. *Lituanistica*, 2015, t. 61, nr. 3 (101), p. 166–184; JOKUBAUSKAS, Vytautas. Lietuvos šauliai tarpukariu: lietuviai, katalikai, visuomenės elitas. In *Paramilitarism in the Eastern Baltics...*, p. 75–102; VAREIKIS, Vyngantas. Bandymas apčiuopti šaknis: ideologinės Lietuvos šaulių sąjungos ištakos. In *Paramilitarism in the Eastern Baltics...*, p. 19–40; VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje XX a. 4-ajame dešimtmetyje: šaulių parengtis karinėms užduotims vykdyti. *Lituanistica*, 2015, t. 61, nr. 3 (101), p. 185–195; VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos šaulių sąjungos integracijos į valstybės gynybos sistemą XX a. 3–4-uoju dešimtmečiais proceso bruožai. In *Paramilitarism in the Eastern Baltics...*, p. 125–139; VITKUS, Hektoras. Lietuvos šauliai, Latvijos aizsargai ir Estijos kaitseilitai Holokausto akistatoje: lyginamoji analizė. *Lituanistica*, 2015, t. 61, nr. 3 (101), p. 166–184; VITKUS, Hektoras. Sąjungininkai ir (ar) priešai: tautinių mažumų įvaidžiai Lietuvos šaulių sąjungos, Latvijos Aizsargų ir Estijos Kaitseilitų ideologijose. In *Paramilitarism in the Eastern Baltics...*, p. 223–259.

⁴⁷ JOKUBAUSKAS, Vytautas; VAREIKIS, Vyngantas. Surašykim jų vardus, kad neišnyktų: apie Klaipėdos universitete vykdomą mokslinių tyrimų projektą „Paramilitarinių organizacijų reikšmė valstybių gynybos sistemoje: Lietuvos šaulių sąjungos atvejis“. *Karo archyvas*, 2014, t. 29, p. 386–396; VAREIKIS, Vyngantas; JOKUBAUSKAS, Vytautas. Research into Military History: Its Status and Prospects in Lithuania. In *Paramilitarism in the Eastern Baltics...*, pp. 309–319.

⁴⁸ JOKUBAUSKAS, Vytautas; VITKUS, Hektoras. *Lietuvos šaulių sąjungos nariai (1919–1940 m.)*: informacinis žinynas. Klaipėda, 2015 [DVD].

⁴⁹ VAREIKIS, Vyngantas. Asimetrinio karo pradžia. Partizaninis veikimas Lietuvoje 1918–1923 m. *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1300), p. 5–9; NEFAS, Mindaugas. Lietuvos šaulių sąjungos ideologinių nuostatų pokyčiai 1919–1929 m. *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1300), p. 16–19; JOKUBAUSKAS, Vytautas. Ginkluotas pilietis. *Trimitas*, 2015, nr. 4 (1301), p. 28–31; JOKUBAUSKAS, Vytautas. *Sušaulintos tautos jėga: karinis ringimas tarpukariu Lietuvoje*. *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1300), p. 10–15; VITKUS, Hektoras. 1944–1953 m. partizaninių kovų Lietuvoje ideologiniai aspektai ir metodai: Lietuvos šaulių sąjungos ideologijos atspindžiai pokario ginkluotoje rezistencijoje. *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1300), p. 20–23; VAIČENONIS, Jonas. 1944–1953 m. Lietuvos partizanų padalinių vadovybė ir jos gebėjimai, įgyti iki rezistencinių kovų pradžios. *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1300), p. 24–28; PAPEČKYŠ, Egidijus. Lietuvos šaulių sąjunga 1989–2015 m.: transformacijos ir iššūkiai. *Trimitas*, 2015, nr. 3 (1300), p. 29–30.

teto mokslininkų grupė, ir M. Nefas tyrimus vykdė atskirai, bet tuo pačiu metu. Dėl temų panašumo tyrimų rezultatai taip pat panašūs. Tai nėra unikalūs atvejais moksle. Panašiai buvo nutikę ir Gintauto Surgailio monografijos⁵⁰ bei Simono Strelcovo disertacijos ir jos pagrindu išleistos monografijos atveju⁵¹. Pasauliniu mastu dažnas reiškinys, kai skirtingose šalyse atskiros mokslininkų grupės sprendžia tas pačias mokslo, ypač gamtos, medicinos ar technologijų sričių, problemas, taip lyg ir lenkyniaudamos, „kurie pirmi“, ir papildydamos vieni kitų tyrimus. Tai sudaro prielaidas platesnei ir išsamesnei mokslinei diskusijai. Pagaliau tokie pavyzdžiai humanitariniuose moksluose, kurie yra labiau nacionalinio ar regioninio pobūdžio, atskleidžia, kad nėra „uždary“ temų ar tokių, kurios „priklauso“ kuriam nors tyrėjui ar jų grupei.

Šaulys, LŠS Garbės teismo pirmininkas ir istorikas Norbertas Černiauskas 2015 m. „Trimitė“ retoriškai klausė: „Ar jau esame tvirta naujojo amžiaus organizacija, atitinkanti laikotarpio keliamus komunikacijos, vadybos, lyderystės ar veiklos efektyvumo reikalavimus, pagaliau, ar mūsų idėjinis pagrindas sutampa su nūdienos realijomis.“ Ir konstatavo, kad „solidi organizacija, norėdama sėkmingai įgyvendinti minėtus uždavinius, turi susitvarkyti su iš Sąjungos praeities (istorijos) kylančiais iššūkiais. Pripažinkime – jų tikrai turime. LŠS, kaip ir daugelis panašių organizacijų, savo ideologijoje ir kasdienėje veikloje neretai vadovaujasi stiprybe, kurią galime semti iš savo turtingos veikimo patirties, o gal net ir praeities silpnybės bei klaidomis, kurias apmąstę ir iš jų pasimokę gebame save dar labiau stiprinti. Vis dėlto, įsibėgėjant XXI a. ir artėjant prie Sąjungos ir modernios valstybės šimtmečio sukakčių, lieka ne iki galo išmokyti, apmąstyti ar išdiskutuoti LŠS istorijos pamokų. Todėl svarbu savąjį organizacijos šimtmetį pasitikti su visais padarytais namų darbais ir išspręstais praeities galvosūkiškais“⁵².

N. Černiauskas suformulavo keturis probleminius klausimus šaulių istorijos kontekste: 1) „tik išsiaiškinę savo organizacijos santykį su vienpartiniu Lietuvos valdymu (1926–1940) sugebėsime įvertinti ir anuometinius rinktinių vadus (tuo pačiu užimančius ir apskričių karo komendantų pareigas), kurie po 1936-ųjų, remdamiesi Draugijų įstatymu, galėjo uždrausti bet kokį, bet kokios organizacijos, pavyzdžiui, ateitininkų, susirinkimą, vakaronę ar net veiklą apskritai“; 2) „Ar galime aiškiai įvardyti, kokiomis vertybėmis XXI a. šaulių patriotizmas yra pagrįstas? [...] nemažai syvų patriotiškumui puoselėti semiamės iš tarpukario Lietuvos idėjų, o jos įneša ne tik sektinų pavyzdžių, bet ir sumaištis. Pavyzdžiui, vienas iš pusiau oficialių 1919–1940 m. šauliškos ideologijos akcentų buvo [...] antilenkiškas naratyvas“; 3) „Kodėl 1940 m. birželio 15 d., kol LŠS vadas plk. P. Saladžius Kaune blaškėsi, bandydamas susivokti Lietuvos po-

⁵⁰ SURGAILIS, Gintautas. *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai ir internautieji Lenkijos kariai Lietuvoje (1939 09 – 1940)*. Vilnius, 2005.

⁵¹ STRELCOVAS, Simonas. *Antrojo pasaulinio karo pabėgėliai Lietuvoje 1939–1940 metais*. Šiauliai, 2010.

⁵² ČERNIAUSKAS, Norbertas. Provokatyvios kontroversijos ar / ir aiškūs klausimai dėl Šaulių sąjungos istorijos. *Trimitas*, 2015, nr. 5 (1302), p. 28–30.

litinėje padangėje, Ūtoje (Varėnos r.) bolševikų buvo nužudytas pasienietis šaulys Aleksandras Barauskas, o Kybartuose šauliai pasieniečiai ant tilto bandė sulaukyti į Vokietiją besitraukiančius Respublikos prezidentą A. Smetoną ir krašto apsaugos *ministerį* A. Musteikį? [...] apmąstydami 1940-ųjų patirtis turime atsakyti sau į klausimus, kaip ateityje išvengti simbolinės Kybartų tilto istorijos, kada tarp pavaldumų ir įsakymų pasiklydę ir asmeniniais *browningais* besidžiaugiantys šauliai pamiršo apie esminį visuomeninės organizacijos atributą – sveiką ir kritinį mąstymą“ ir 4) „LŠS pagrįstai didžiuojasi savo narių indėliu 1941-ųjų birželio sukilime ir 1944–1953 m. Lietuvos partizanų ir SSRS kare. Tačiau ar esame viską išsiaiškinę apie šaulius žydų žudynėse?“⁵³

252

Taigi LŠS 100-mečio sulaukėme, o ar turime atsakymus į minėtus klausimus ir ar M. Nefo knyga prisideda ieškant šių atsakymų? Ši knyga išties paliečia ne vieną iš minėtų problemų. Knygoje analizuojamos šaulių ir tautinių mažumų problemos, santykiai su politine valdžia bei kitomis visuomeninėmis organizacijomis. Nors konkrečiai suformuluoto atsakymo į klausimą, kodėl „vadas plk. P. Saladžius Kaune blaškėsi“ 1940 m. birželį, nėra, bet perskaičius knygą prie atsakymo galima priartėti, nes tampa aiškiau, kokia LŠS buvo tarpukariu ir kaip ji veikė.

Kitas keltinas klausimas, ar šioje minėtų publikacijų, susijusių su LŠS istorijos problemomis, gausoje dar yra galimybių toliau plėtoti šaulių istorijos tyrimus? O gal M. Nefas Sąjungos 100-mečio proga padėjo savotišką „tašką“? Manytume, kad taip nėra. Pirmiausia jokiame moksle, taip pat ir istorijoje, nėra įmanoma padėti tašką, nes visada atsiranda naujų faktų, metodologinių galimybių, ir pagaliau iškyla poreikis „perkrauti žinojimą“, panašiai kaip kompiuterį. Be atsinaujinimo, atliepančio visuomenės poreikį (lūkesčius), istorikai veikti negali, kitaip bus sunku susikalbėti. Be to, nepaisant tyrimų gausos, šaulių istorijoje dar yra „baltų dėmių“. Bene reikšmingiausias, matyt, yra trūkumas publikuotų mokslinių mikroistorijos (atskirų rinktinių ar net miestelių šaulių) tyrimų, kurie būtų reikšmingi XXI a. visoje Lietuvoje veikiančioms LŠS rinktinėms, būriams ir kuopoms, jų tapatybei konstruoti bei palaikyti. Plačiau ir išsamiau neanalizuota ir šaulių kasdienybė, moterų veiklos LŠS ypatumai ir kiti klausimai. Be to, viena vertus, tarpukario visuomeninių organizacijų, taip pat ir sukarintose LŠS, tyrimai lituanistikos kontekste prasmingi ir reikšmingi, nes manytume, kad tarpukariu vis dar vyko intensyvi ir valstybiniu lygiu koordinuojama tautokūra. Per mokyklas, kariuomenę ir tautinių patriotinių visuomeninių organizacijų tinklą buvo formuojama moderni lietuvių tauta – išsilavinusi, sportiška, kurianti ir puoselėjanti savitą kultūrą, atspari išorės jėgų propagandai. Taigi šiame kontekste šaulių istorijos tyrimai padeda suprasti daugelį procesų tarpukariu ir okupacijos metais. Kita vertus, paramilitarizmas (ir su tuo glaudžiai susijęs partizaninis veikimas / pasipriešinimas) buvo plačiai paplitęs reiškinys Vidurio Rytų Europos ir kituose regionuose, todėl to-

⁵³ Ibid.

kie tyrimai turi plačias ne tik kontekstualizavimo, bet ir lyginamosios tarptautinės prieigos galimybes, nes LŠS tarpukariu buvo kuriama remiantis čekų ir suomių pavyzdžiais, stebint ir analizuojant panašių organizacijų Latvijoje ir Estijoje patirtis.

Šaulių ideologo Vlodo Putvinskio idėja apie naująją tautos riteriją buvo ne tik žodžiai. Šauliškumas giliai įsišaknijo ir davė daug rezultatų. Kai kada jų nepastebime, nes reikia nubraukti istorines dulkes nuo šaltinių. Tai organizacijos 100-mečio proga sėkmingai ir padarė recenzuojamos knygos autorius – Mindaugas Nefas, reikšmingai papildęs LŠS istorijos tyrimų istoriografiją.